

VLOGA SVETOVNE GOSPODARSKE KRIZE PRI SPREMINJANJU RAZMERIJ MOČI V NACIONALNIH POLITIČNIH SISTEMIH**

Povzetek. Prispevek se osredotoča na analizo spreminjanja razmerij moči med osrednjimi političnimi igralci v sodobnih nacionalnih političnih sistemih (in še posebej v Sloveniji): med ključnimi vejami oblasti (predvsem med zakonodajno in izvršno) kot tudi med ključnimi političnimi odločevalci in civilno družbo. Osnovna teza je, da se razmerja moči spreminjajo v korist izvršne oblasti (predvsem v razmerju do zakonodajne oblasti) in na škodo posvetovalne politike – še posebej socialnega partnerstva. Procesi globalizacije in evropskega povezovanja ta trend pospešujejo. Najnovejša ekonomska in finančna kriza ta trend dodatno krepi in omogoča radikalnejše spremembe v relativno kratkem času.

Ključni pojmi: globalizacija, evropeizacija, nacionalni politični sistemi, Slovenija, liberalni kapitalizem, globalna ekonomska kriza

Uvod

Učinkovanja svetovne gospodarske krize na politični sistem ni mogoče ustrezno preučevati, ne da bi upoštevali trende in dejavnike, ki nastopajo ne glede na krizo. V članku upoštevamo ugnezenost sprememb delovanja nacionalnih političnih sistemov v aktualne procese globalizacije in evropske povezovalne procese. Pri tem se posebej osredotočamo na težnje v nacionalnih političnih sistemih posocialističnih držav v zadnjih dveh desetletjih in upoštevamo tako endogene procese konsolidacije demokracije kot tudi učinke povezovanja nacionalnega političnega sistema v mnogoravenski politični sistem Evropske unije. Tovrstni politični procesi bodo ponazorjeni s študijo primera Slovenije.

---

* Dr. Danica Fink Hafner, redna profesorica na Fakulteti za družbene vede, Univerza v Ljubljani.

** Izvirni znanstveni članek.

Ključna vprašanja so naslednja: kako se spreminjajo razmerja med političnimi institucijami v dejansko delujočem nacionalnem političnem sistemu? Kako so v dinamiko teh razmerij posegli zadnji val globalizacije in procesi evropskega povezovanja? Ali je (kako je) ekonomska kriza intervenirala v prej obstoječe politične težnje? Odgovore na ta vprašanja bomo iskali na podlagi preučevanja trendov: a) v razmerjih med različnimi vejami oblasti (predvsem med izvršno in zakonodajno), b) v razmerjih med oblastjo in civilnodružbenimi igralci (to je v značilnostih prevladujočega nacionalnega javnopolitičnega sloga) ter vpetosti teh nacionalnih trendov v čeznacionalne in nadnacionalne politične povezave.

Osnovna teza tega prispevka je naslednja: kapitalistični razvoj po drugi svetovni vojni, še zlasti pa od devetdesetih let dvajsetega stoletja naprej, je prinesel težnje k intenzivnejši ekonomski globalizaciji in temu ustreznim prilagoditvam politike. Tako praksa starejših demokracij kot tudi razvoj v evropskih posocialističnih državah kažeta na premike moči od zakonodajne k izvršni oblasti. Podobno izvršnooblastno pristransko oblikovanje politik poteka tudi na mednarodni ravni in na ravni razvijajočega se političnega sistema Evropske unije. Takšno prestrukturiranje moči potiska nacionalne zakonodajne oblasti v podrejenost izvršni oblasti, saj večinoma sodelujejo le pri izvajanju na nadnacionalni ravni opredeljenih politik doma. Krnijo se tudi strukture priložnosti za demokratični vpliv interesnih skupin prek nacionalnih kanalov političnega odločanja, medtem ko bolj globalizirane korporacije učinkovito vplivajo na procese političnega odzivanja na pritiske ekonomske globalizacije. Svetovna gospodarska kriza je navedene težnje le okrepila. Radikalnejše spremembe v nacionalnih okoljih pa se dogajajo tam, kjer so nacionalne ekonomije zaradi lastnih težav postale bolj odvisne od tujega denarja, in s tem tudi bolj podrejene zahtevam mednarodnih bank in medvladnih organizacij po spremembah nacionalnih javnih politik v smeri liberalizacije nacionalnih značilnosti kapitalizma (to je v smeri krčenja socialne države in krnitve socialnega partnerstva).

V članku najprej povzemamo ključne ugotovitve iz treh segmentov novejša literature – o praksi demokracije v sodobnih državah, o premikih centrov politične moči v okoliščinah globalizacije (v tem kontekstu tudi evropeizacije) ter o spreminjanju nacionalnih javnopolitičnih slogov v okoliščinah izrazito globaliziranega gospodarstva. Ugotovitve iz literature soočamo s posebnostmi posocialističnih držav, z ugotovitvami empiričnega raziskovanja slovenskega političnega sistema in njegovega prilagajanja evropskim povezovalnim procesom ter z učinki svetovne gospodarske krize na značilnosti in delovanje nacionalnega političnega sistema. V sklepnem delu sintetiziramo odgovore na vprašanja, zastavljena v uvodu.

Politološke teoretizacije premikov v razmerjih moči v okviru nacionalnih političnih sistemov

Ključne težnje v praksi (liberalnih) demokracij po drugi svetovni vojni

Pred nekaj desetletji so politologi ugotavljali, da se delovanje liberalno-demokratskih političnih sistemov v razvitih državah po drugi svetovni vojni odmika od demokratičnih idealov prvega in drugega vala demokratičizacije. V tem okviru se je pojavila teza o zatonu parlamentov (podrobneje o tej tezi glej npr. v Baldwin, 2004; Elgie, Quinn in Stapleton, 2006). Bistvo te teze je, da so se zahodne demokracije odmaknile od ideala demokratičnega parlamentarizma k dejanski premoči izvršne oblasti. Strankarski sistemi so se nekaj desetletij po drugi svetovni vojni zdeli »zamrznjeni« (niso dovoljevali vstopanja novih strank), stranke in strankarske elite v Evropi so se priselale na državne proračune in oblikovale kartele (Katz in Mair, 1998). Ameriški (predsedniški) politični sistem se je po drugi svetovni vojni deformiral v posebno skrajnost v razvoju liberalno-demokratskih sistemov. Zaradi dovoljevanja velikih in rastočih družbeno-ekonomskih neenakosti so se le-te prevedle v rastoče neenakosti pri napolnjevanju političnih institucij in neenakosti pri sodelovanju v procesih političnega odločanja. Ameriški politični sistem se je tako izrodil v plutokracijo – vladavino bogatih.¹ Neenakosti v politični udeležbi so postale tako velike, da politologi ugotavljajo, da je demokracija v ZDA ogrožena (glej npr. Schlozman, Page, Verba in Fiorina, 2004; Macedo et al., 2005).

Po krajših obdobjih nekaterih strankarskih in širših demokratičnih inovacij v zahodnoevropskih državah na prehodu iz sedemdesetih v devetdeseta leta dvajsetega stoletja politologi znova razkrivajo (dodatne) premike moči v korist izvršne oblasti v nacionalnem kontekstu. Ta se nedvoumno izraža v tezi o prezidencializaciji parlamentarnih demokracij² (Poguntke, 2000). Po Poguntkeju je prezidencializacija težnja modernih demokracij, da vedno bolj sledijo logiki delovanja predsedniške vladavine. Politično voditeljstvo po eni strani postaja vedno bolj centralno in razpolaga z vedno več moči (v tem smislu je vedno bolj elitistično), po drugi strani pa postaja vedno bolj odvisno od uspešnosti svojega nagovarjanja državljanov (množic). Te spremembe se pogosto dogajajo v praksi brez spreminjanja formalnih institucionalnih okvirjev nacionalnih političnih sistemov. Med ključnimi vzroki teh političnih sprememb so strukturne spremembe v modernih demokratičnih družbah – rast države, razkroj stabilnosti političnih podpor,

¹ Po podatkih poročila OECD-ja (2008) skrajno bogati nadzorujejo 25–33 % celotnega neto bogastva, 10 % najbogatejših pa 71 %. Po podatkih U. S. Federal Reserve 1 % najbogatejših Američanov poseduje več bogastva kot 90 % na spodnji strani družbene lestvice skupaj (Pizzigati, 2005).

² V originalu *the presidentialization of parliamentary democracies* (Poguntke, 2000).

mediatizacija politike in internacionalizacija politike. Rast države se izraža v širitvi regulacijskih politik tudi tam, kjer se sicer država umika. Nestabilnost političnih podpor je vidna predvsem v dejstvu, da narašča delež volivcev, ki se na volitvah ne odločajo (več) v skladu z dolgoročno lojalnostjo eni stranki. Z mediatizacijo politike politični voditelji vedno lažje obhajajo lastne strankarske organizacije in neposredno komunicirajo z volivci, slednji pa so tudi vse manj lojalni strankam. Rastoča mediatizacija politike gre z roko v roki s prevlado političnih voditeljev v razmerju do njihovih političnih strank in politično-odločevalskih procesov sploh. Politični voditelji namreč pridobivajo moč tudi zaradi zmanjševanja področja učinkovitega parlamentarnega nadzora nad vedno širšim naborom bolj ali manj avtonomnih dejavnosti državnega aparata. Uhajanje izvršne oblasti izpod domačega nadzora je povezano tudi z rastočo internacionalizacijo politike. Predstavniki nacionalnih izvršnih oblasti ne le vedno pogosteje posegajo na področje nadnacionalnega oblikovanja javnih politik, temveč imajo v primeru polnopravnih članic EU in v državah, ki vstopajo v evropske povezovalne procese, na voljo več ekspertiz in pridobivajo tudi bogatejše sistemske priložnosti za sodelovanje v nadnacionalnem političnem sistemu, kot to velja za druge nacionalne politične igralce (več o slednjem v nadaljevanju spodaj). Čeprav se sodobne bolj ali manj razvite družbe v marsičem razlikujejo, so jim navedene strukturne spremembe skupne.

Opisane stare in novejšje (sicer pretežno zahodnoevropocentrične) politološke ugotovitve postajajo vedno bolj aktualne zaradi sorodnih premikov v razmerjih moči med vejami oblasti v mladih demokracijah tretjega vala demokratizacije. Posocialistične države, ki so se pridružile tretjemu valu demokratizacije, se sicer med seboj razlikujejo, a vendar v potranzicijskem obdobju tudi izkušajo nekatere zelo podobne težnje v nacionalnih političnih sistemih, kot so jih politologi prej odkrili v starejših demokracijah. Pri tem seveda ne gre pozabiti, da so mladi parlamenti na začetku svojega razvoja morali v praksi še določiti svoj status in vlogo v razmerju do drugih političnih ustanov (te so se tudi še dinamično vzpostavljale) ter da so bili ti parlamenti v primerjavi z zahodnoevropskimi parlamenti v istem obdobju bolj obremenjeni z relativno nestabilnostjo strankarskih sistemov (podrobneje glej v Mansfeldova, Olson in Rakušanova, ur. 2004). Endogeni razvoj v mladih demokracijah je po letu 1990 (za razliko od starejših demokracij) prinesel proces intenzivnega političnega učenja v procesu vzpostavljanja delitve oblasti. Olson (2004: 223) poudarja, da je bolj ali manj nenaden propad komunistične oblasti proizvedel vakuum tako pri parlamentih kot pri vladah, ki so nastale na pogorišču enostrankarskega sistema. V celoti gledano, so bili parlamenti v prvem potranzicijskem desetletju bolj stabilne ustanove kot njihove vlade. Posocialistični parlamenti so sprva tudi zelo navdušeno uveljavljali nadzor nad izvršno oblastjo in so bili tudi sicer zelo

aktivni. V prvem potranzijskem desetletju parlamenti v državah, ki so se odločile za parlamentarno ustavno ureditev, niso bili samo dejavni, temveč pogosto celo agresivni pri uresničevanju ideala parlamentarne demokracije. S konsolidacijo strankarskih sistemov in notranjo institucionalizacijo parlamentov in vlad se je relativna moč parlamentov zmanjšala v korist izvršnih oblasti. Težnja k prevladi izvršne oblasti se je v kandidatkah za polnopravno članstvo v Evropski skupnosti oziroma v Evropski uniji dodatno okrepila zaradi logike političnih procesov v okviru evropskega povezovanja (Mansfeldova, 2011; Fink Hafner, 2011).

Lahko rečemo, da danes prihaja do konvergence teženj k prezidencializaciji politike v razvitih državah nekdanjega prvega sveta (zahodne bogate kapitalistične države z liberalno-demokracijskimi političnimi sistemi) in v državah nekdanjega drugega sveta (socialistične države).

Politični učinki globalizacije/evropeizacije

V zadnjem valu globalizacije med drugim prihaja do preurejanja razmerij med raznolikimi političnimi igralci v procesih oblikovanja javnih politik in tudi v politiki v ožjem smislu (politiki kot boju za oblast). V okoliščinah, ko se mnogoteri družbeni problemi generirajo kot svetovni problemi, na globalni ravni pa zeva institucionalna vrzel (kot pravi Hajer, 2003), v njihovo reševanje vstopajo predstavniki nacionalnih izvršnih oblasti. Ti zastopajo države v medvladnih organizacijah in v imenu svojih držav mednarodno usklajujejo nacionalne javne politike. Vstopanje raznolikih civilnodružbenih igralcev v te procese je pogojeno z njihovimi viri – transnacionalne korporacije zmorejo institucionalno vrzel (globalno *polity*) in tudi pomanjkanje demokratičnega nadzora v mednarodnih/nadnacionalnih političnih procesih izkoristiti v svoj prid prek učinkovitega vplivanja na nacionalne vlade in mednarodne organizacije. Nevladne organizacije so v tem pogledu šibkejše in uporabljajo bolj družbeno-gibanjske pritiske. Gledano v celoti, nacionalni politični sistemi ne zmorejo polno demokratično sodelovati v teh procesih. Ravno tako ne zmorejo teh procesov v polni meri nadzirati in zagotavljati demokratične odgovornosti.

Nekateri avtorji (npr. Keane, 2009) menijo, da se postpredstavniška demokracija³ oziroma nadzorniška demokracija,⁴ ki se istoveti z raznolikimi zunajparlamentarnimi oblastno-nadzornimi mehanizmi, lahko razvije v novo zgodovinsko obliko demokracije. V njenem okviru naj bi se pravila predstavništva, demokratične odgovornosti in javne udeležbe uporabljala

³ *Demokracija, ki se razlikuje od skupščinsko zasnovanih predstavniskih demokracij preteklega časa (Keane, 2009: 688).*

⁴ *V originalu *monitory democracy* (Keane, 2009: 688).*

v mnogo širšem naboru raznolikih okolij kot kdajkoli prej (Keane, 2009: 690). Medtem ko empirični procesi ne nakazujejo enoznačnega odgovora na vprašanje o scenarijih prihodnjega spreminjanja globalnega sveta politike, pa se svetovna politika neenakomerno pluralizira (Cerny, 2002). Edini segment političnih igralcev, za katerega se pričakuje, da bo tudi v prihodnosti odigral (verjetno preoblikovano) vlogo institucionalnih podjetnikov, so politiki in uradniki (Cerny, 2002: 13–14).

Ugotovitve analiz dejanskega prilagajanja nacionalnih političnih sistemov evropskemu povezovanju so bolj enoznačne. Raziskave namreč kažejo, da so nacionalne izvršne oblasti tisti segmenti nacionalnih političnih sistemov, ki se v procesih evropskega povezovanja najprej in najbolj prilagodijo mnogoravenskim značilnostim političnega sistema Evropske skupnosti/Evropske unije (Spanou, 1998; Kassim, 2000; Knull, 2001). Nacionalne stranke in strankarski sistemi se praviloma prilagodijo le v razmeroma majhni meri; enako velja tudi za delovanje strankarskih sistemov (Mair, 2000; Ladrech, 2002; Lewis in Mansfeldova, ur., 2006; Fink-Hafner in Ladrech, ur., 2008). Nacionalni parlamenti veljajo za zamudnike in »zgubarje« v evropskih povezovalnih procesih (Norton, ur., 1996; Maurer, ur., in Wessels, ur., 2001; Ágh, 2003; CEPESA, 2004; Barret, ur., 2008).

Pri tem, ko politična integracija Evropske unije napreduje in se vedno bolj oblikuje mnogoravenski politični sistem, postaja vse očitnejša tudi težnja k prezidencializaciji vladavine v Evropski uniji. Medtem ko nacionalne izvršne oblasti (prek delovanja svetov ministrov in evropskega sveta) izgubljajo ekskluzivnost pri obvladovanju nacionalnih javnih politik zaradi političnega poglobljanja evropskega povezovanja, hkrati pridobivajo avtonomijo v razmerju do nacionalnih parlamentov in nacionalnih strank. Pogajanja med nacionalnimi vladaми na ravni EU namreč ohranjajo medvladno logiko in terjajo relativno avtonomno delovanje predstavnikov nacionalnih vlad v teh procesih, potekajo lahko tudi za zaprtimi vrati. Potem ko so medvladni dogovori oblikovani, le-ti izražajo predvsem delovanje izvršnih oblasti iz držav članic, ostali politični igralci v nacionalnih okoljih pa kasneje težko preprečijo ratifikacijo takih nadnacionalnih odločitev. Poguntke (2008) poudarja, da v teh procesih ne pridobiva izvršna oblast na splošno, temveč da evropski povezovalni procesi krepijo nacionalne strankarske elite nacionalnih vladnih strank. V celoti gledano: nacionalne politične stranke in nacionalni parlamenti izgubljajo nadzor nad oblikovanjem javnih politik, hkrati pa evroposlanci, ki delujejo v veliki meri avtonomno od nacionalnih strank, postajajo pomembni politični igralci (v odnosu do ostalih evropskih političnih institucij) v okviru vedno bolj opolnomočenega evropskega parlamenta (Poguntke, Aylott, Ladrech in Luther, 2007; Poguntke, 2008). Tu se evroposlanci prilagajajo logiki podrejanja evropskim strankarskim skupinam in niso niti intenzivno vpeti v nacionalno strankarsko delovanje niti

niso v položaju, da bi lahko neposredno in v polni meri opravljali svoj mandat v sozvočju svoje volilne baze (Norris, 1997; Kohler-Koch, 2010). Rastoča nadnacionalno osamosvojena moč nacionalnih izvršnih oblasti omogoča oblikovanje nadnacionalnih politik brez demokratične deliberacije in polnega demokratičnega nadzora, hkrati pa lahko nacionalne izvršne oblasti, na katere pri nadnacionalnem političnem odločanju nesorazmerno vplivajo mednarodne korporacije, obtožujejo EU za evropske politike, ki jih domači volivci slabo sprejemajo.

Še pred zadnjim valom širitve Evropske unije je Grabbe (2001) opozarjala, da bodo posocialistične države – nove članice EU »uvozile« demokratični primanjkljaj, ki nastaja v okviru političnega sistema EU. Že analiza normativnih preurejanj razmerij med izvršno in zakonodajno oblastjo pri upravljanju evropskih zadev tako v starih kot tudi novih državah članicah (glej npr. poročila Conference of the Committees of the National Parliaments of the European Union Member States – COSAC) podpira Grabbejino tezo (Fink-Hafner, 2008). Podrobnejša analiza spreminjajočih se vlog parlamentov v srednjeevropskih posocialističnih državah celo izrecno kaže na dramatično erozijo zakonodajne vloge nacionalnih parlamentov in njihovo prevladujočo umeščenost v delovanje političnega sistema EU prek izvajanja evropskih politik na nacionalni ravni ter na bolj ali manj učinkovito nadzorovanje domačega in evropskega delovanja nacionalne izvršne oblasti (Fink Hafner in Lajh, 2005; Mansfeldova, 2011 – v tisku).

Tako nove kot stare članice Evropske unije se dandanes soočajo s problemom, da se v sedanjih okoliščinah političnega sistema EU raznoliki igralci lahko sami razglašajo za reprezentativne, pri tem pa delujejo tako, da kršijo standarde političnega predstavnštva, hkrati pa niso podvrženi javnemu nadzoru (Pollak, 2007).

Učinki liberalizacijskih pritiskov v smeri spreminjanja nacionalnih javnopolitičnih slogov

Od sedemdesetih let dvajsetega stoletja naprej se krepi težnja k odpiranju poti globalnemu prostemu pretoku kapitala, hkrati pa usihajo realne možnosti, da bi nacionalne države nadzorovale globalno pretočni kapital in ščitile domače gospodarstvo. Raziskave sicer kažejo, da delodajalci v državah z liberalnimi tržnimi gospodarstvi verjetneje uporabljajo globalizacijo kot sredstvo za omejevanje socialnih izdatkov – kot delodajalci v koordiniranih tržnih ekonomijah (Jensen, 2011), vendar se keynsiansko oblikovanje socialno-ekonomskih politik vse bolj nadomešča z neokonservativnim oziroma liberalno-kapitalističnim odmikom od posvetovalne politike. Uveljavljanje liberalnega kapitalizma je omejilo tudi strukturo priložnosti socialdemokratskih strank. V zadnjem desetletju so kartelizirane stranke

konvergirale okrog bolj konservativnih stališč, in tako tudi politične stranke levega centra promovirajo liberalne tržne reforme (Blyth, Hopkin in Pelizzo, 2010).

Evropske posocialistične države, ki so v okoliščinah zadnjega vala demokratizacije preoblikovale družbeno lastnino in uvajale kapitalistično ekonomijo, niso razvile enakih kapitalističnih vzorcev. Bohle in Greskowits (2007) sta razkrila tri tipe kapitalizma, ki so v dveh desetletjih postranzicijskega razvoja prevladali v treh evropskih posocialističnih regijah: a) neoliberalni, b) vstavljeni neoliberalni⁵ in c) korporativistični tip. Ključne razlike med navedenimi tipi so v raznolikosti uporabe nacionalne države pri upravljanju vključevanja nacionalnega gospodarstva v svetovno gospodarstvo. Za baltško regijo (Estonijo, Latvijo in Litvo) je značilen neoliberalni kapitalizem. Tu se nacionalna zaščita domačega gospodarstva prek industrijske politike in institucij države blaginje ni opazno razvila. V Višegrajski skupini držav (Češka, Slovaška, Madžarska in Poljska) se je uveljavil vstavljeni neoliberalni tip kapitalizma (Bohle in Greskowits, 2007). Tu je država odigrala zaznavno zaščitniško vlogo, vendar institucije, ki skrbijo za makroekonomsko stabilnost, niso prevladale. Le v Sloveniji lahko govorimo o neokorporativističnem tipu kapitalizma, ki je do nedavna zagotavljal odločevalske kompromise v korist bolj postopnega in družbeno inkluzivnega razvoja (Bohle in Greskowits, 2007; Stanojević in Krašovec, 2011). V državah, kot sta Rusija in Ukrajina, se je neoliberalizem v veliki meri zлил z nezakonitimi in kriminalnimi dejavnostmi in pripeljal do divjega oziroma plenilskega kapitalizma. V slabšem gospodarskem stanju so bile posocialistične države, v večji meri so mednarodne finančne organizacije (Mednarodni denarni sklad, Svetovna banka, Evropska investicijska banka) v duhu ideologije washingtonskega sporazuma tem vladam lahko vsiljevale liberalizacijo gospodarstva in zmanjševanje vloge nacionalnih držav pri zaščiti domače ekonomije pred učinki odpiranja svetovnemu trgu.

V celoti gledano: EU je od posocialističnih držav kandidatka za polnopravno članstvo pričakovala uveljavitev bolj ali manj liberalne tržne ekonomije. Predvsem dva dejavnika sta vplivala na nacionalni javnopolitični slog pri sprejemanju teh pritiskov: ekonomska stabilnost posocialističnih držav in časovni pritisk pri sprejemanju evropske zakonodaje v predpristopnem obdobju. Njuna skupna imenovalca sta bila v večini držav zunanja zahteva po hitrih mnogoterih in socialno bolečih reformah ter kratek čas za prevzem celotnega *acquis* brez možnosti spreminjanja te zakonodaje. Slednje je nacionalne politike praviloma vodilo v slabitev že sicer relativno šibko razvitega socialnega partnerstva oziroma v instrumentalizacijo socialnega dialoga za potrebe legitimizacije vstopanja v evropske povezave (Grosse,

---

⁵ V originalu *embedded neoliberal type*.

2006). Kritika neučinkovitosti Lizbonske strategije je po zadnjem valu širitve EU vodila v radikalno spremembo njene konceptualizacije. Neoliberalni preobrat v letu 2005 je s poudarjanjem rasti in delovnih mest prinesel pragmatične (liberalne) odgovore na podjetniško zaskrbljenost zaradi zaostajanja EU pri gospodarskem tekmovanju z ZDA (Ágh, 2010: 134–136). Države v evroobmočju (od leta 2005 tudi Slovenija) se podrejajo še dodatnim omejitvam javnopolitičnega delovanja doma in zahtevam po spoštovanju določenih makroekonomskih kriterijev evroobmočja. Dejansko si na finančnem področju suverenost delijo z nadnacionalno ravni (Jabko, 2011), slednja pa uveljavlja liberalizacijsko paradigmo.

Ekonomska kriza kot intervencijski dejavnik prerazporejanja politične moči in radikalnejšega premika v smeri liberalizacije

V letu 2007 je Naomi Klein objavila knjigo Doktrina šoka (*The Shock Doctrine: The Rise of Disaster Capitalism*). Njena osnovna teza je, da elita na oblasti izkorišča krize za hkratno uveljavljanje tako nedemokratske politike kot skrajno liberalnih ekonomskih politik (skrajnih politik svobodnega trga). ZDA tudi v tem kontekstu predstavljajo skrajni primer. Potem ko so desetletja iz političnih procesov izrinjali sindikate, je ekonomska kriza postala argument v korist centralizacije oblasti, ukinjanja demokratičnih javnopolitičnih procesov in vsiljevanja politik prerazdeljevanja v korist bogatih (korporacij in posameznikov). Za krizno upravljanje finančno zlomljenih lokalnih oblasti se v ZDA celo ponujajo rešitve, ki pomenijo privatizacijo celih mest (npr. Sandy Springs in Georgia) – le-ta dejansko upravljajo zasebna podjetja.⁶ Čeprav takšen »državi udar« s strani korporacij na lokalni ravni oblasti niti (še) ni postal prevladujoč vzorec po vseh ZDA niti ni v taki obliki dosegel višjih ravni oblasti, nakazuje resen izziv demokraciji.

Podobne, čeprav manj radikalne pomisleke glede ogrožanja demokracije najdemo tudi v razvitem delu Evrope. Tu je zgodovinsko prevladal državno-blaginjski model države (skozi ameriška očala v bistvu socialdemokratski model države), ki pa sedaj doživlja erozijo tako prek liberalnokapitalističnega spreminjanja socialno-ekonomskih politik kot tudi prek krepitev moči izvršnih oblasti ter slabljenja socialnega partnerstva. V EU je namreč odzivanja na ekonomsko in finančno krizo prineslo krizno politično upravljanje predvsem prek: a) intenziviranja sestankov in usklajevanja med šefi vlad držav glede prilagajanja relevantnih politik in sprejemanja »pakta za evro«; b) krepitev vloge evropske komisije pri predlaganju rešitev, spremljanju

⁶ Podrobnosti glej v intervjuju z Naomi Klein, *Naomi Klein on Anti-Union Bills and Shock Doctrine American-Style: »This is a Frontal Assault on Democracy, a Corporate Coup D'Etat«, Democracy Now*, 9. 3. 2011. Dostopno na http://www.democracynow.org/2011/3/9naomi_klein_on_anti_union_bills, 31. 3. 2011 in na <http://current.com/1579p4c>, 29. 4. 2011.

izvajanja dogovorjenih ukrepov in nadzorovanja držav članic EU. Krizna institucionalna improvizacija – praksa nenehne *ad hoc* sestankovanja vrhov izvršnih oblasti – je dodatno povečala problem slabe preglednosti in šibke legitimnosti nadnacionalnega koordiniranja javnih politik (Ágh, 2010: 156–157). Kjer so sindikati oslabei, je izvajanje dodatnih neoliberalnih reform postalo lažje. Ključna smer pritiskov nadnacionalnih finančnih ustanov (tako IMF kot evropske banke) je prilagajanje proračunskih in socialnih politik na škodo socialne države. V državah evroobmočja pakt za evro prinaša politični pritisk v smeri homogenizacije držav.

Kriza šibko reguliranega finančnega sektorja v ZDA se je prelila v evropski finančni sektor po zlomu banke Lehman Brothers. Dolžniška kriza je nekatere države članice EU potisnila pod pritisk dogovorov vrhov EU glede nacionalnih javnih politik in o »paktu za evro«. Ne le pomoč Mednarodnega denarnega sklada, temveč tudi pomoč na novo oblikovanega Evropskega sklada za finančno stabilnost (*European Financial Stability Facility/EFSSF*) pogojujeta finančno pomoč tem državam s še radikalnejšimi ukrepi, kot jih predlagajo vlade teh držav. Indikativna so razmišljanja bankirjev, da bi bila tehnična vlada na Portugalskem boljše za pogajanja o evropski finančni pomoči.⁷ Slednje nakazuje skrajnosti nadnacionalnih pritiskov na jedro nacionalne ekonomske vladavine – davčno politiko, delavsko zakonodajo in pokojninski sistem (Jabko, 2011: 12). Če bi se uveljavil tako skrajni pristop, bi ukinil politično deliberacijo ključnih ekonomskih politik na nacionalni ravni.

Primer Slovenije

Premik moči od zakonodajne k izvršni oblasti

Slovenski parlament se je v prvem desetletju po prehodu v demokracijo v nekaterih pogledih razvijal podobno kot drugi parlamenti v srednjeevropskih posocialističnih državah. V primerjavi s parlamenti, ki jih je obvladoval predsednik države (npr. parlamenti v državah nekdanje Sovjetske zveze) ali pa so postali enostrankarsko večinski (npr. madžarski parlament), se je Državni zbor Republike Slovenije (tako kot parlamenti na Češkem in Slovaškem) razvil v stabilen večstrankarski parlament, podoben skandinavskim (Olson in Norton, 2008: 178–179). Primerjalno gledano, se je DZ RS v devetdesetih letih uveljavil – podobno kot češki in slovaški parlament – kot dejavna in relativno neodvisna institucija. In vendar se je tudi v Sloveniji izvršna oblast vedno bolj uveljavljala kot ključna predlagateljica novih zakonov in pritiskala na parlament s pogostimi zahtevami po sprejemanju

---

⁷ Glej npr. izjavo Gillesa Moeca, vodje sektorja za evropsko ekonomsko raziskovanje pri Deutsche Bank, za *Economist*, 26. 3. 2011, str. 35.

zakonov po hitrem postopku (Zajc, 2008: 82). Čeprav je parlament v začetnem obdobju v pomembni meri posegal v oblikovanje zakonov z dopolnili, pa je bil vendarle manj uspešen pri spreminjanju vladnih predlogov proračunov (Zajc, 2008: 82). V devetdesetih letih se je izvršna oblast v razmerju do parlamenta krepila, in tako vedno bolj postajala osrednja točka za vplivanje interesnih skupin (Fink Hafner, 1998), hkrati pa se je postopoma razvijalo socialno partnerstvo (Stanojević in Krašovec, 2011).

Prerazdelitev moči v nacionalnem političnem sistemu v procesih evropeizacije in prezidencializacije

Prilagajanje slovenskega političnega sistema od zgoraj navzdol je prevladovalo v kontekstu vključevanja države v EU (Slovenija je postala polnopravna članica 1. maja 2004) in pod pritiski spremljanja in nadzora EU-institucij, predvsem evropske komisije. Nacionalne politične ustanove so se le v nekaterih segmentih prilagodile delovanju v evropskem političnem sistemu.

Otoke intenzivnejše in globlje prilagoditve okoliščinam polnopravnega članstva EU najdemo predvsem v izvršni oblasti v Ljubljani in na Stalnem predstavništvu RS v Bruslju. Prilagajanje izvršne oblasti je vključevalo kombinacijo manjših postopnih sprememb in nekaterih radikalnih sprememb, ki so temeljile na transformaciji že vzpostavljenih struktur in vzorcev delovanja (podrobneje glej v Fink Hafner in Lajh, 2005).

Nasprotno pri političnih strankah lahko z vidika organizacijskih prilagoditev opazimo le omejen vpliv evropeizacije, in to kljub vzpostavljanju njihovih povezav z evrofederacijami in dejstvu, da so nekatere med njimi dobile evropske poslance, izvedle določene spremembe statotov ali spremenile ime v teh okoliščinah (Fink Hafner in Krašovec, 2006; Krašovec in Lajh, 2008).

V primerjavi z zelo aktivno vlogo v predpristopnem obdobju je državni zbor izgubil pomemben del svoje normativne in v še večji meri praktične vloge pri urejanju evropskih zadev v obdobju slovenskega polnopravnega članstva v EU (podrobnejšo analizo glej v Fink Hafner, 2008). Tako kot v primeru drugih srednjeevropskih posocialističnih parlamentov lahko rečemo tudi za slovenski državni zbor, da se je v procesu evropeizacije⁸ preoblikoval iz primarno legislativnega telesa v mediacijsko in nadzorno telo (Mansfeldova, 2011). V praksi ne izkorišča niti vseh normativnih možnosti vključevanja v procese upravljanja evropskih zadev (Košič, 2008).

⁸ *Evropeizacija v primeru Slovenije, Češke in Madžarske ni zajela samo običajnih članskih prilagoditev političnemu sistemu Evropske unije, temveč tudi prilagoditve predsedovanju teh držav EU. Slednje terjaja kooperativne odnose med izvršno in zakonodajno vejo oblasti v predsedujoči državi.*

S civilnodružbenega zornega kota lahko ugotovimo relativno šibke vire pri nevladnih organizacijah in usihajoče vire zlasti na področju klasičnih ekonomskih interesih skupin. Splošno gledano tako nacionalna raziskava (Fink Hafner in Kropivnik, 2006) kot tudi mednarodno primerjalna analiza (Hafner Fink in Fink Hafner, 2007) kažeta na soobstoj predmodernih, modernih in postmodernih vzorcev politične participacije. V Sloveniji so postmoderni državljani, ki se aktivirajo prek sodobnih političnih paradigem, povezanih z nacionalno državo in strankarsko politiko, v manjšini. Zato ne presenečajo bolj ali manj sporadični podatki o tem, da le majhen segment nevladnih organizacij deluje v celotnem kompleksu evropskega političnega sistema. Civilna družba se namreč ni le preoblikovala, temveč tudi diferencirala v potranzijskem obdobju. Glede na podatke o indeksu vzdržnosti nevladnih organizacij⁹ slovenske nevladne organizacije zaostajajo za češkimi, madžarskimi in poljskimi. Slovenske nevladne organizacije pogrešajo tako vladno podporo kot prispevke zunanjih donatorjev in se prijavljajo na razpise za financiranje v okviru evropskih projektov. Paradoksalno: ravno uspešnost na teh razpisih jih potiska v finančno nevzdržnost zaradi zahtev po sofinanciranju ter zaradi zamikov pri nakazovanju evropskih finančnih sredstev. Kot kažejo novejša raziskave, v zadnjih letih sindikati radikalno izgubljajo svoje članstvo in s tem tudi vire za uveljavljanje socialnega partnerstva (Stanojevič in Krašovec, 2011).

Centri moči in odnosi med političnimi institucijami in javnopolitičnimi igralci so se tudi v evropskem povezovanju Slovenije spreminjali v korist hitro naraščajoče moči nacionalne izvršne oblasti v razmerju do drugih nacionalnih političnih institucij in igralcev. Glavna politična koordinacijska točka v političnem sistemu za upravljanje EU-zadev je koncentrirana na vrhu koordinacijske piramide pri predsedniku vlade, ki se je po zamenjavi oblasti leta 2004 (mandat Janševe vlade) še dodatno okrepila, temu pa so kasneje botrovale tudi priprave na predsedovanje Slovenije Svetu EU. Po letu 2008 (mandat Pahorjeve vlade) je koordinacija evropskih zadev umeščena tako, da je izrazito pozorna na izvajanje ekonomskih politik za doseganje ciljev Lizbonske strategije.¹⁰

S političnim slogom premiera Boruta Pahorja se je v Sloveniji vidneje uveljavil tudi ta vidik premika k prezidencializaciji v evropski kontekst vpetega segmenta nacionalne politične elite. Njegov voditeljski politični slog zajema značilnosti voditeljskega sloga v skladu s Poguntkejevo opredelitvijo prezidencializma: premier izrazito poudarja neposredno komuniciranje z ljudmi; izrecno skrbi za svoje pogosto in dopadljivo javno nastopanje, v katerem

---

⁹ Podatki *NGO Sustainability Index Report* so na voljo na http://www.usaid.gov/locations/europe_eurasia/dem_gov/ngoindex/2008/complete_document.pdf, 25. 4. 2011.

¹⁰ Mitja Gaspari je postal minister za razvoj in evropske zadeve (v evropskem žargonu slovenski »Mr. Lisbon«) in prevzel vodenje na novo ustanovljene Službe Vlade RS za razvoj in evropske zadeve.

pogosto neposredno nagovarja ljudi/volivce; pri svojem političnem komuniciranju in delovanju teži k nagovarjanju velikega dela volilnega telesa (glede na lastno politično stranko se umešča bolj desno) in praviloma teži k iskanju kompromisov – tudi z neposrednim osebnim angažiranjem na političnih ravneh, na katerih se predsedniki vlad navadno ne angažirajo; pri osebnem odločanju tudi o pomembnih političnih zadevah (v nasprotju z domačimi pričakovanji) praviloma ne prevzema samodejno preferenc lastne politične stranke in tudi izrecno deluje proti prevladujočemu mnenju v lastni stranki; kot nekdanji evroposlanec je socializiran v evropskem okolju in uporabljala izkušnje ter povezave političnega delovanja na evropski ravni.¹¹

Liberalizacijski pritiski in javnopolitični slog v procesih konsolidacije demokracije in evropeizacije nacionalnega političnega sistema

Slovenske strankarske elite so (za razliko od večine drugih elit v posocialističnih državah kandidatkah za polnopravno članstvo v EU) v potranzicijskem obdobju vztrajale pri nacionalni različici socialno korigiranega kapitalizma. In vendar, dolgoročno gledano, tudi v Sloveniji lahko opazimo konvergenco k vedno bolj desnemu konzervativnemu razumevanju spreminjanja vloge države. Za razliko do drugih srednjeevropskih posocialističnih držav je v Sloveniji prišlo do manjšega in bolj postopnega krčenja socialne države. Tudi naslednica nekdanje reformirane Zveze komunistov Slovenije se je po zgledu britanskih laburistov odločila za »tretjo pot« – za premik v politični center. Politike vlade pod vodstvom Slovenske demokratske stranke po zmagi na volitvah 2004 so za slovenske razmere nakazovale precej radikalen zasuk v smeri liberalnega kapitalizma in njemu ustrezne vloge države, in to brez dogovarjanja s socialnimi partnerji. Protest takrat

¹¹ O političnem slogu Boruta Pahorja glej npr. v nekaterih analizah in intervjujih Boruta Pahorja: *Intervju: Borut Pahor*, RTV Slovenija 1, 6. 1. 2008. Dostopno na <http://www.rtvslvo.si/odprtikop/intervju/borut-pahor/>, 25. 4. 2011; *Intervju: Borut Pahor, predsednik SD*, Mladina, 25. 4. 2007. Dostopno na <http://www.mladina.si/dnevnik/25-04-2007-intervju/>, 25. 4. 2011; *Intervju: Borut Pahor, Moja Slovenija*, 7. 10. 2009. Dostopno na http://www.mojaslovenija.net/politiki/intervju_borut_pahor.html, 25. 4. 2011; *Borut Pahor: Biografija, Delo*, 11. 7. 2008. Dostopno na http://www.delo.si/assets/media/other/20081107/Borut_Pahor_biografija.pdf, 25. 4. 2011; http://www.mladina.si/tehdnik/200710/clanek/slo-tema-jure_trampus/, 28. 4. 2011; *Marta Kos Marko pred današnjim soočenjem: Ko Pahor še ni bil premier, je bil boljši komunikator od Janše*, *Novice.Dnevnik.si*, 10. 5. 2010. Dostopno na <http://www.erevija.com/ogled/Marta-Kos-Marko-pred-danasnjim-soocenjem-Ko-Pahor-se-ni-bil-premier-je-bil-boljsi-komunikator-od-Janse/aHR0cDovL3d3dy5kbmV2bmlrLnNpL25vdmlljZS9zbG92ZW5pamEvMTA0MjM1ODI4Ng==>, 28. 4. 2011; *Predsednikova naloga: obisk veselice*, *zurnal24ur.si*, 10. 4. 2009. Dostopno na <http://www.preberi.si/content/view/1167809-Predsednikova-naloga-obisk-veselice.html>, 25. 4. 2011; *Matjaž Stepišnik in Aleš Kocjan, »Kolega in prijatelj Erjavec: ostani!«, Večer*, 19. 4. 2011. Dostopno na http://bor.czp-vecer.si/VECER2000_XP/2011/04/19/2011-04-19_STR-03-03_MX-01_IJD-01-02-03-04-05-06_PAG-V-ZARISCU.PDF, 25. 4. 2011; *Boris Vezjak, Afekt in samoljubje, Zofijini ljubimci, prvič objavljeno v sobotni prilogi Večera 30. 1. 2010*. Dostopno na http://www.zofijini.net/mediji_afekt.html, 25. 4. 2011.

še relativno močnih sindikatov je ta proces upočasnil, ni pa mogel ustaviti težnje k liberalizaciji socialno-ekonomskih politik. Zmaga levega centra na parlamentarnih volitvah leta 2008 in oblikovanje vlade pod vodstvom Socialnih demokratov Slovenije teh teženj ni ustavil, čeprav je nova vlada sprva vsaj deklarativno izrecno poudarjala socialni dialog.

Povezovanje posocialističnih držav z EU je potekalo prek mnogoterih pogojevanj. Med njimi so bile zahteve po »delujoči tržni ekonomiji« in prilagajanju tekmovalnosti enotnega evropskega trga.¹² Te so v praksi pome-nile zahteve po transformiranju ekonomskih sistemov in socialno-ekonomskih politik v smeri liberalizacije. Podobno kot pri drugih državah, ki so se v drugi polovici devetdesetih let pričele intenzivneje povezovati z EU, je EU tudi Sloveniji narekovala prilagajanja tekmovalnim pritiskom tržnih sil v okviru evropskega enotnega trga. Zaradi (med slovenskimi ekonomskimi, kulturnimi in političnimi elitami bolj ali manj soglasno sprejetega) političnega cilja po čimprejšnjem polnopravnem članstvu v ES/EU niti sprejemanje evropske zakonodaje niti sprejemanje drugih dodatnih pogojev za polnopravno članstvo ni naletelo na znatne domače odpore.

Podobno kot v drugih srednjeevropskih in baltskih posocialističnih državah, ki so v Evropsko unijo vstopile leta 2004, je tudi v Sloveniji nacionalna politična elita v procesu prilagajanja vstopnim zahtevam Evropske unije dala prednost vključitvi države v EU pred parcialnimi strankarskimi interesi (glej npr. Fink Hafner, 2007). Preglednost pogajalskega procesa in vključenost tako parlamenta kot ekonomskih interesnih skupin sta bili v Sloveniji v primerjavi z drugimi posocialističnimi kandidatkami za članstvo v EU izjemni. Z današnjega zornega kota se zdi podpora socialnih partnerjev (predvsem sindikatov) evropskim povezovalnim procesom pred polnopravnim članstvom zavedena, saj se je kmalu po širitvi Evropska unija radikalneje obrnila v smer liberalizacije zaradi uspešnejšega dohitevanja ZDA v gospodarskem tekmovanju (uresničevanje Lizbonske strategije).

Gospodarska kriza kot intervencijski dejavnik pri spreminjanju delovanja nacionalnega političnega sistema

Politično odzivanje EU na gospodarsko in finančno krizo je vpelo tudi slovensko izvršno oblast v dodatne težnje v smeri prezidencializacije

---

¹² Glej npr. besedilo o Sloveniji v poglavju *Ekonomski kriteriji v dokumentu Agenda 2000 for a Stronger and Wider Union (1997)*, COM (97) 2000 final VOL. I. Brussels: Commission of the European Communities, 15. 7. 1997. Dostopno na <http://www.ena.lu/>, 23. 4. 2011 in dokument *Europe's Agenda 2000. Strengthening and Widening the European Union*, Brussels: Commission of the European Communities, *Draft of Commission information brochure for the general public on Agenda 2000, Priority Publications Programme 1999, X/D/5, Final version 31. 8. Dostopno na http://ec.europa.eu/agenda2000/public_en.pdf*, 23. 4. 2011.

(dogovarjanja predstavnikov nacionalnih izvršnih oblasti na medvladni ravni, sklicevanje na EU pri predlaganju socialno-ekonomskih reform, neposredno javno komuniciranje premiera z množicami v okoliščinah slabljenja dialoga v okviru socialnega partnerstva). Svetovna gospodarska in finančna kriza, ki je zajela Slovenijo s časovnim zamikom, je tudi slovensko izvršno oblast potisnila pod hud zunanji pritisk v smeri liberalizacije (zahteve po krčenju javnega dolga, pokojninska reforma). Prav v okoliščinah krize je vladajoča koalicija preoblikovala politike zaposlovanja v smeri paradigme »prožne varnosti« (*flexicurity*), ki je bila sicer priporočena od zunaj že prej, v okoliščinah gospodarske in finančne krize pa je pogojevanje tujih bančnih posojil in slovenskega članstva v OECD postalo učinkovit instrument izvajanja liberalnejših politik tudi v Sloveniji (podrobneje glej npr. v Lajh in Silaj, 2010). V okoliščinah, ko so slovenski sindikati v relativno kratkem času izgubili skoraj tretjino članstva (Stanojević in Krašovec, 2011), je politični zasuk v smeri radikalnejše liberalizacije, kot je bila Slovenija doslej vajena, postal mogoč.

Sklepne ugotovitve

V razvitem delu sveta (vključno s posocialističnimi državami, ki so članice EU) že nekaj desetletij nacionalna izvršna oblast pridobiva v razmerju do nacionalnih zakonodajnih teles. Procesi zadnjega vala globalizacije podpirajo še kompleksnejšo prevlado nacionalne izvršne oblasti nad drugimi igralci v nacionalnem političnem sistemu zaradi njene rastoče vpetosti v oblikovanje politik na mednarodni in nadnacionalni ravni političnega sistema EU in zaostajanja v razvoju demokratičnih odločevalskih in nadzornih mehanizmov tako v kontekstu EU kot v globalnem kontekstu. V takšnih okoliščinah je nacionalna izvršna oblast (tako kot tudi nadnacionalne institucije EU) pod večjimi pritiski korporacij v korist širjenja liberalne tržne ekonomije in manj drugih interesnih skupin, ki imajo na voljo manj virov za učinkovito transnacionalno politično delovanje. Slovenski primer kaže, da spreminjanje razmerij v nacionalnih političnih sistemih v okoliščinah gospodarske in politične globalizacije ni samodejno. Zunanji ekonomski pritiski in učinki nadnacionalnega političnega povezovanja so filtrirani z nacionalno ekonomsko vzdržnostjo in močjo domačih socialnopartnerskih odnosov (slednji pa so v veliki meri odvisni od moči sindikatov). Intervencija globalne ekonomske in finančne krize v te kavzalne zveze se kaže predvsem v hitrosti in radikalnosti sprememb v smeri liberalizacije.

Medtem ko gre ekonomska globalizacija v smeri liberalizacije, se odpirajo razprave o alternativnih scenarijih politično-institucionalnih odzivov ne samo na njene ekonomske, temveč tudi socialne učinke. Če je v ZDA odgovor na vprašanje, kdo pridobiva v zadnjem valu ekonomske globalizacije,

bolj ali manj opredeljen – majhen sloj že bogatih –, se v evropskem in svetovnem kontekstu (čeprav zazdaj še bolj ali manj sporadično in razdrobljeno) pojavljajo kritične razprave in predlogi alternativnih institucionalnih ureditev in političnih scenarijev, ki naj bi prinesli bolj enakomerno porazdelitev družbenega bogastva. Vprašanje demokratizacije upravljanja ekonomsko globaliziranega sveta je eno ključnih svetovnih razvojnih vprašanj 21. stoletja; ekonomska kriza ga je še izostrila.

LITERATURA

- Ágh, Attila (2003): *Anticipatory and Adaptive Europeanisation in Hungary*. Budimpešta: Hungarian Centre for Democracy Studies.
- Ágh, Attila (2010): *The Lisbon and Europe 2020 Strategies of the EU: The Birth Pangs of the European Governance*. V: Attila Ágh (ur.) in András Vértés (ur.): *From the Lisbon Strategy to the Europe 2020 Strategy: Think European for the Global Action*, 115–233. Budimpešta: Together for Europe Research Centre.
- CEPSA (Central European Political Science Association) (2004): *EU Accession and National Parliaments*. Budimpešta: CEPSA.
- Barrett, Gavin (ur.) (2008): *National Parliaments and the European Union: The Constitutional Challenge for the Oireachtas and Other Member State Legislatures*. Dublin: Clarus Press in association with the Institute of European Affairs.
- Baldwin, N. D. J. (2004): *Concluding Observations: Legislative Weakness, Scrutinising Strength?*, *Journal of Legislative Studies*, 10 (2:3), 295–302.
- Blyth, Mark, Jonathan Hopkin in Riccardo Pelizzo (2010): *Liberalization and Cartel Politics in Europe: Why Do Centre-Left Parties Adopt Market Liberal Reforms?* Referat na 17. konferenci evropeanistov v Montrealu, 15.–17. 4. 2010. Dostopno na <http://personal.lse.ac.uk/hopkin/blythhopkinpelizzoCES2010.pdf>, 30. 4. 2011.
- Cerny, Philip G. (2002): *Globalization at the Micro Level: The Uneven Pluralization of World Politics*. Centre for International Politics, Manchester Papers in Politics: CIP series 5/2002, Department of Government, University of Manchester. Dostopno na [http://www.jhfc.duke.edu/ducis/GlobalEquity/pdfs/\(Neo\)pluralism.BISA-Duke.doc.pdf](http://www.jhfc.duke.edu/ducis/GlobalEquity/pdfs/(Neo)pluralism.BISA-Duke.doc.pdf), 17. 3. 2010.
- Elgie, Robert, Quinn, Donal, in Stapleton, John (2006): *Testing the decline of parliament thesis: The parliamentary activity of the head of government in Ireland, 1923–2002*. *Political Studies*, 54 (3), 465–485. Dostopno na <http://doras.dcu.ie/62/>, 2. 5. 2011.
- Fink Hafner, Danica, in Samo Kropivnik (2006): *Politična udeležba v posocializmu: med deformirano modernostjo, novo modernizacijo in postmodernostjo*. *Družboslovne razprave*, 22 (51): 55–72.
- Fink Hafner, Danica (1998): *(Pre)oblikovanje policy omrežij v kontekstu demokratičnega prehoda – slovenski primer*, *Teorija in praksa*, 35 (5), 830–849.
- Fink Hafner, Danica (2007): *Europeanization in Managing EU Affairs: Between Divergence and Convergence. A Comparative Study of Estonia, Hungary and Slovenia*. *Public Administration*, 85(3): 805–828.

- Fink Hafner, Danica (2008): Ensuring Democratic Control over National Government in European Affairs – the Slovenian Experience. V: Gavin Barrett (ur.): National Parliaments and the European Union: The Constitutional Challenge for the Oireachtas and Other Member State Legislatures, 393–414. Dublin: Clarus Press in association with the Institute of European Affairs.
- Fink Hafner, Danica (2011): Interest Representation in Post-Communist Parliaments Over Two Decades, *Legislative Studies*, 17 (2), 215–233.
- Fink Hafner, Danica, Lajh, Damjan (2005): Proces evropeizacije in prilagajanje političnih ustanov na nacionalni ravni. Ljubljana: Založba FDV.
- Fink Hafner, Danica, in Krašovec, Alenka (2006): Europeanisation of the Slovenian party system – from marginal European impacts to the domestication of EU policy issues?. *Politics in Central Europe*, 2 (1), 7–23.
- Fink Hafner, Danica (ur.), in Ladrech, Robert (ur.) (2008): Europeanization and Party Politics in the Territory of Former Yugoslavia. tematska številka the *Journal of Southern Europe and the Balkans* 10 (2).
- Fink Hafner, Danica (ur.) (2010): The Open Method of Coordination: A View from Slovenia. Ljubljana: Založba FDV.
- Grabbe, Heather (2001): How Does Europeanization Affect CEE Governance? Conditionality, Diffusion and Diversity. *Journal of European Public Policy*, 8(6): 1013–1031.
- Bohle, Dorothee, in Béla Greskovits (2007): Neoliberalism, Embedded Neoliberalism and Neocorporatism: Towards Transnational Capitalism in Central-Eastern Europe, *West European Politics*, 30(3): 443–466.
- Hajer, Maarten (2003): Policy without Polity? Policy Analysis and the Institutional Void. *Policy Sciences* 36(2): 175–195.
- Hafner Fink, Mitja, in Danica Fink Hafner (2007): The »Ideal« Citizen, »Subjective« Competence and Patterns of Citizens' Political Participation, referat na konferenci CINEFOGO na temo Civic Participation Across Europe, Dunaj, 20.–21. sept. 2007.
- Jabko, Nicolas (2011): Which Economic Governance for the European Union? Facing up to the Problem of Divided Sovereignty. Swedish Institute for European Policy Studies (Sieps), Report No. 2, March 2011. Dostopno na http://www.sieps.se/sites/default/files/2011_2_0.pdf, 2. 5. 2011.
- Jensen, Carsten (2011): Conditional Contradiction: Globalization and Capitalist Systems, *European Journal of Political Research*, 50 (2), 168–189.
- Kassim, Hussein (2000): Conclusion. The National Co-ordination of EU Policy: Confronting the Challenge. V: Hussein Kassim (ur.), Guy Peters (ur.) and Vincent Wright (ur.): The National Co-ordination of EU Policy. The Domestic Level, 1–21. Oxford: Oxford University Press.
- Katz, Richard S., in Peter Mair (1995): Changing Models of Party Organization and Party Democracy: the Emergence of the Cartel Party, *Party Politics* 1(1): 5–28.
- Keane, John (2009): *The Life and Death of Democracy*. London, New York, Sydney, Toronto: A CBS Company.
- King, A. (1976): Modes of executive-legislative relations: Great Britain, France, and West Germany, *Legislative Studies Quarterly*, 1 (1), 11–34.
- Knill, Christopher (2001): *The Europeanisation of National Administrations*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Kohler-Koch, Beate (2010): Civil Society and EU Democracy: »Astroturf« Representation?, *Journal of European Public Policy*, 17(1), 100–116.
- Košič, Mojca (2008): Evropeizacija nacionalnih parlamentov. Izkušnja Državnega zbora Republike Slovenije, magistrsko delo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede Univerze v Ljubljani. Dostopno na http://dk.fdv.uni-lj.si/magistrska/pdfs/mag_Kosic-Mojca.PDF, 24. 4. 2011.
- Krašovec, Alenka, in Damjan Lajh (2008): Have Democratization Processes Been a Catalyst for the Europeanization of Party Politics in Slovenia?. *Journal of Southern Europe and the Balkans*, 10 (2), 183–203.
- Ladrech, Robert (2002): Europeanisation and Political Parties: Towards a Framework for Analysis. *Party Politics* 8 (4): 389–403.
- Lajh, Damjan, in Tomislav Silaj (2010): Slovenian Employment Policy: From Self-Management to Common (International) Goals and Paradigms? V: Danica Fink Hafner (ur.): *The Open Method of Coordination. A View from Slovenia*, 35–58. Ljubljana: Založba FDV.
- Lewis, Paul G. (ur.), in Mansfeldova, Zdenka (ur.) (2006): *The European Union and Party Politics in Central and Eastern Europe*. Palgrave, Macmillan.
- Macedo, Stephen, Yvette Alex-Assensoh, Jeffrey M. Berry, Michael Brintnall, David E. Campbell, Luis Ricardo Fraga, Archon Fung, William A. Galston, Christopher F. Karpowitz, Margaret Levi, Meira Levinson, Keena Lipsitz, Richard G. Niemi, Robert D. Putnam, Wendy M. Rahn, Rob Reich, Robert R. Rodgers, Todd Swanstrom, Katherine Cramer Walsh (2005): *Democracy at Risk. How Political Choices Undermine Citizen Participation and What We Can Do About It*. Washington D. C.: Brookings Institution Press.
- Mair, Peter (2000): The Limited Impact of Europe on National Party Systems. *West European Politics* 23 (4): 27–51.
- Mansfeldova, Zdenka (ur.), David M. Olson (ur.) in Petra Rakušanová (ur.) (2004): *Central European Parliaments. First Decade of Democratic Experience and Future Prospectives*. Praga: Institute of Sociology, Academy of Sciences of the Czech Republic.
- Mansfeldova, Zdenka (2011): Central European Parliaments Over Two Decades – Diminishing Stability? *Legislative Studies*, 17 (2), 128–146.
- Maurer, Andreas (ur.), in Wolfgang Wessels (ur.) (2001): *National Parliaments on Their Ways to Europe: Losers or Latecomers?*, Baden-Baden: Nomos. Dostopno na http://aei.pitt.edu/1476/1/National_Parliaments_Losers_or_Latecomers.pdf, 1. 5. 2011.
- Norris, Pippa (1997): Representation and the Democratic Deficit, *European Journal of Political Research*, 32(2), 273–282.
- Norton, Philip (ur.) (1996): *National Parliaments and The European Union*. London and Portland: Frank Cass.
- Olson, David M. (2004): Beyond the First Decade: Research Directions in Post-Communist Parliaments?. V: Mansfeldova, Zdenka (ur.), David M. Olson (ur.) in Petra Rakušanová (ur.): *Central European Parliaments. First Decade of Democratic Experience and Future Prospective*, 216–233. Praga: Institute of Sociology, Academy of Sciences of the Czech Republic.
- Olson, David. M., in Philip Norton (2008): *Post-Communist and Post-Soviet*

- Parliaments: Divergent Paths from Transition. V: Olson, David. M. (ur.), in Philip Norton (ur.): *Post-Communist and Post-Soviet Parliaments. The Initial Decade.* 153–185. London and New York: Routledge.
- Pizzigati, Sam (2005): *The Rich and The Rest. The Growing Concentration of Wealth.* *The Futurist*, 39 (4), 38–43.
- Poguntke, Thomas (2000): *The Presidentialization of Parliamentary Democracies: A Contradiction in Terms?*, referat na ECPR Workshop *The Presidentialization of Parliamentary Democracies?*, København, april 2000. Dostopno na <http://www.essex.ac.uk/ECPR/events/jointsessions/paperarchive/copenhagen/ws7/poguntke.PDF>, 26. 4. 2011.
- Poguntke, Thomas (2008): *Party Government in the EU: On the Road to Presidentialization?* *EUI Working Papers SPS*, 2008 (10). Dostopno na http://cadmus.eui.eu/bitstream/handle/1814/9847/SPS_2008_10.pdf?sequence=1, 26. 4. 2011.
- Poguntke, Thomas, Nicholas Aylott, Robert Ladrech in Kurt Richard Luther (2007): *The Europeanization of National Party Organizations: A Conceptual Analysis*, *European Journal of Political Research*, 46 (6), 747–771.
- Pollak, Johannes (2007): *Contested meanings of Representation*, *Comparative European Politics*, 5 (1), 87–103.
- Schlozman, Kay L, Bebjain I. Page, Sidney Verba, Morris Fiorina (2004): *Inequalities of Political Voice*, Task Force on Inequality and American Democracy, American Political Science Association. Dostopno na <http://www.apsanet.org/imgtest/voicememo.pdf>, 11. 6. 2008.
- Spanou, Calliope (1998): *European Integration in Administrative Terms: A Framework for Analysis and the Greek Case.* *Journal of European Public Policy*, 5 (3): 467–84.
- Stanojević, Miroslav, and Krašovec, Alenka (2011): *Slovenia: Social Pacts and Political Exchange.* V: Sabina Avdagic, Martin Rhodes and Jelle Visser (ur.), *Social Pacts in Europe: Emergence, Evolution and Institutionalization*, Oxford: Oxford University Press, 232–256.
- Zajc, Drago (2008): *Slovenia's National Assembly, 1990–2004.* V: Olson, David. M. (ur.), in Philip Norton (ur.): *Post-Communist and Post-Soviet Parliaments. The Initial Decade.* 72–87. London and New York: Routledge.

VIRI

- Conference of the Committees of the National Parliaments of the European Union Member States – COSAC. Dostopno na <http://www.cosac.eu/en/documents/biannual/>, 26. 4. 2011.
- Grosse, Tomasz Grzegorz (2006): *Report of the Interim Seminar on Civic and Social Dialogue in New Member Countries of the EU*, New Modes of Governance Project, February 2006. Dostopno na <http://www.isp.org.pl/files/4684466090134216001212666607.pdf>, 12. 3. 2011.
- OECD (2008): *Growing Unequal?: Income Distribution and Poverty in OECD Countries*, Country note: United States. Dostopno na <http://www.oecd.org/dataoecd/47/2/41528678.pdf>, 15. 2. 2010.